HebrewBooks.org ©Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

מסורת הש"ס

א) תוספתא פ"ד ה"ח, ב) תוספתא פ"ד ה"י, ג) רש"ל מ"ז עד באחרונה, ד) לקמן מו:, ה) [שם], ו) פי' בר גדולים [שבת ג: ושם פרש"י בן גדולים וע' מ"ש לעיל יג:], ז) [ועי' מ"ש תוס' פסחים קטו. ד"ה כל שטיבולו כו' ותו' חגיגה יח: ד"ה הנוטל],

◆

גליון הש"ס

גמ' שאני התם דמגו דקא מהניא ליה הסבה. עי' לעיל דף ל"ט ע"א ברש"י ד"ה זקנה ובתוס' ד"ה נתן:

◆

הגהות הגר"א

[א] גמ' (ואמאי הואיל והוא נטל ידיו באחרונה) נמחק:

◆

מוסף תוספות

א. בתוס' רי"ש הוסיף. ואינו אלא לנקיות בעלמא.
ב. בתוס' רי"ש הוסיף. ולכך לא מקרו עצי בשמים.

◆

לעזי רש"י

מושג"א. מושק.

◆

רבינו חננאל

והוא אומר על המוגמר. פירוש, ארישא קאי דקתני הסבו אחד מברך לכלן המוציא לחם מן הארץ והוא אומר על המוגמר, פירוש הבוצע הוא מברך על המוגמר, ואם הביאו בתוך הסעודה אף על פי שאין דרך ארץ להביא מוגמר על הסעודה אלא לאחר הסעודה, ולא תימא כשם שלאחר הסעודה כל אחד ואחד מברך לעצמו, כך בתוך הסעודה כל אחד מברך לעצמו, אלא בתוך הסעודה אחד מברך לכולן. ומפורש כך בתלמוד ארץ ישראל: ואומר על המוגמר, מה בין מוגמר ליין, מוגמר כולהון מריחין, כלומר כולן נהנין וכולן חייבין לברך. יין כל אחד כשהוא שותה בתוך הסעודה הוא מברך, ואע"ג דאיכא גדול ממנו, כיון שנתנו לו רשות לזה ובוצע, הוא מברך על המוגמר. מסייע ליה לרב דאמר הנוטל ידיו באחרונה תחלה, הוא מזומן לברכת המזון, ואע"ג דאיכא התם גדול ממנו, כבר ניתנה לו רשות. **הנוטל ידיו באחרונה תחלה הוא מזומן לברכה.** כל הגדול קודם אבל הקודם ונטל זריז ומשובח. ומדקאמר תחלה שמע מינה שכולם צריכים לשמוע. מן[ה]א שמעינן שאם רוצים לברך ושוב ליטול ידיהם הרשות בידם. והני מילי אכלו דבר מזוהם כגון בשר בהמה ועוף אי נמי דגים, אבל אכלו דבר מזוהם, קיימא לן לקמן פרק אלו דברים ידים מזוהמות פסולות לברכה. חייא אמר אביי ואמר לו בינך פחתי פי' בר ברבני כדכתיבן והפחות והסגנים.

אהדר קרעיה לאחוריה. קרע שקרע בהספד רבו החזיר החלוק לאחוריו ומה שלאחור לפנים כדי לקרוע קרע אחר להראות אבל עכשיו כיום המיתה על שהיו צריכים להוראה ואין יודעים להורות: **רמי להו כו'.** כדרמינן לעיל וע"כ מבעי ליה לאוקומי ברייתא בהכי וקתני אחד מברך לכולם דקביעות הוא: **הביאו להם מים.** כך היו רגילים: **נוטל ידו אחת.** לקבל בה כוס ששותה לפני המזון: **עלו.** על המטות והסבו: **חוזר ונוטל ב' ידיו.** שצריך לאכול בשתיהן: **אע"פ שכל אחד ואחד ברך לעצמו.** צריכין עוד ברכה שאין ברכה ראשונה פוטרתו שאין הראשון קרוי שלפני המזון שאינו במקום סעודה והאי בתרא הוא יין שלפני המזון: **אחד מברך לכולן.** דכיון דהסבו הוקבעו: **קשיא רישא.** דקתני כל אחד ואחד מברך לעצמו: **שאני אורחין דדעתייהו למיעקר.** סופן למיעקר ולעלות ולהסב במקום אחר שאין זה מקום המסיבה אלא כאן ישבו עד שיתכנסו כל הקרואים. ודרך בעלי בתים עשירים היה לזמן לסעודתם אורחים עניים להכי קרי להו אורחים. והא דאמר רב יין לא בעי הסבה אלא ישיבה בעלמא שלא בשעת סעודה קאמר או בשעת סעודה ובמקום סעודה: **הואיל ואין בית הבליעה פנוי.** ואין לב המסובין אל המברך אלא לבלוע: **מכלל דאיכא עדיף מיניה.** ואפ"ה כיון דאתחיל בחלא עביד לאידך: **הנוטל ידיו תחלה.** במים אחרונים הוא מזומן לבהמ"ז: **חזייה.** רבי חייא לרב: **דהוה מרתת.** שמא ראה ידי מלוכלכות או שמא האריכתי באכילה יותר מדאי: **עיין בברכת מזונא קאמר לך.** כאן נתן לך רשות לברך בהמ"ז שהנוטל ידיו תחלה הוא מברך: **על הריח.** של מוגמר: **תמרתו.** קיטור העשן שמתמר ועולה: **הא לא ארח.** לא הריח בו עדיין ולא נהנה: **מברכין עליהן בורא עצי בשמים.** ואע"פ שנשרף ואינו בעין אלא שהתימור עולה: **חוץ ממושק.** מושג"א בלע"ז: **שהוא מן חיה.** מן הרעי של חיה: **מיתיבי אין מברכין בורא עצי בשמים אלא על אפרסמון.** שהעץ עצמו בא לפנינו: **של בית רבי ושל בית קיסר.** נקט הני משום שאינו מצוי אלא בבית מלכים ובעלי גדולה: **ועל ההדס שבכל מקום.** וה"ה לכל הדומה להם שהעץ עצמו מריח בלא שרפה אלא דהדס שכיח ודברו חכמים בהווה בכל מקום. ומוגמר לא מברכינן אלא בורא מיני בשמים: **משחא דאפרסמא מאי מברכין.** על ריחו: **שמן ארצנו.** שהיה גדל ביריחו ועל שם הריח היתה נקראת יריחו. והוא פנג האמור בספר יחזקאל (כז) יהודה וא"י המה רוכליך בחיטי מנית ופנג כך ראיתי בספר יוסף בן גוריון: **בר מיניה דרב יהודה.** אל תביא לי ראיה מדבריו בזו: **כשרתא.** קושט: **משחא כבישא.** שמן שבו טמון הקושט והשמן מריח מן הבושם שבתוכו: **לא.** הואיל ואין נראה לעינינו אלא השמן: **משחא טחינה.** שטחנו בו כשרתא:

סמלק

אהדר קרעיה לאחוריה וקרע קריעה אחרינא אמר נח נפשיה דרב וברכת מזונא לא גמרינן עד דאתא ההוא סבא רמא להו מתניתין אברייתא ושני להו כיון דאמרי ניזיל וניכול לחמא בדוך פלן כהסבו דמי: הסבו אחד מברך: אמר רב לא שנו אלא פת דבעי הסבה אבל יין לא בעי הסבה ור' יוחנן אמר [א]אפילו יין נמי בעי הסבה איכא דאמרי אמר רב לא שנו אלא פת דמהניא ליה הסבה אבל יין לא מהניא ליה הסבה ורבי יוחנן אמר אפילו יין נמי מהניא ליה הסבה מיתיבי [א]כיצד סדר הסבה אורחין נכנסין ויושבין על גבי ספסלין ועל גבי קתדראות עד שיכנסו כולם הביאו להם מים כל אחד ואחד נוטל ידו אחת בא להם יין כל אחד ואחד מברך לעצמו עלו והסבו ובא להם מים אף על פי שכל אחד ואחד נטל ידו אחת חוזר ונוטל שתי ידיו בא להם יין אף על פי שכל אחד ואחד ברך לעצמו אחד מברך לכולם להאיך לישנא דאמר רב לא שנו אלא פת דבעי הסבה אבל יין לא בעי הסבה קשיא רישא שאני אורחין דדעתייהו למיעקר ולהאיך לישנא דאמר רב לא שנו אלא פת דמהניא ליה הסבה אבל יין לא מהניא ליה הסבה קשיא סיפא [ב]שאני התם דמגו דקא מהניא ליה הסבה לפת מהניא ליה הסבה ליין: בא להם יין בתוך המזון: [ג]שאלו את בן זומא מפני מה אמרו [ב]בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו לאחר המזון אחד מברך לכולם אמר להם הואיל ואין בית הבליעה פנוי: והוא אומר על המוגמר כו': מדקתני והוא אומר על המוגמר מכלל דאיכא עדיף מיניה [ג]ואמאי הואיל והוא נטל ידיו [א] תחלה באחרונה מסייע ליה לרב דאמר רב חייא בר אשי [ד]אמר רב [ג]הנוטל ידיו תחלה באחרונה הוא מזומן לברכה [ה]רב ורבי חייא הוו יתבי קמיה דרבי בסעודתא א"ל רבי לרב קום משי ידך חזייה דהוה מרתת אמר ליה רבי חייא [ו]בר פחתי עיין בברכת מזונא קאמר לך: אמר רבי זירא אמר רבא בר ירמיה [ד]מאימתי מברכין על הריח משתעלה תמרתו א"ל רבי זירא לרבא בר ירמיה והא לא קא ארח אמר ליה ולטעמיך המוציא לחם מן הארץ דמברך והא לא אכל אלא דעתיה למיכל הכא נמי דעתיה לארוחי אמר רבי חייא בריה דאבא בר נחמני אמר רב חסדא אמר רב ואמרי לה אמר רב חסדא אמר זעירי [ה]כל המוגמרות מברכין עליהן בורא עצי בשמים חוץ [ו]ממושק שמן חיה הוא שמברכין עליו בורא מיני בשמים מיתיבי אין מברכין בורא עצי בשמים אלא על אפרסמון של בית רבי ועל אפרסמון של בית קיסר ועל ההדס שבכל מקום תיובתא אמר ליה רב חסדא לרב יצחק האי משחא דאפרסמון מאי מברכין עלויה א"ל הכי אמר רב יהודה בורא שמן ארצנו א"ל בר מיניה דר' יהודה דחביבא ליה ארץ ישראל לכולי עלמא מאי א"ל הכי אמר רבי יוחנן [ז]בורא שמן ערב אמר ר' אדא בר אהבה האי כשרתא מברכין עלויה בורא עצי בשמים אבל משחא כבישא לא ורב כהנא אמר אפילו משחא כבישא אבל משחא טחינא לא נהרדעי אמרי [ח]אפי' משחא טחינא

אמר

כל אחד נוטל ידו אחת. מפני [ז]כבוד הברכה ולא דמי לנוטל ידיו לפירות דהוי מגסי הרוח כיון שאינו נוטל שתי ידיו[א]: **בא** להם יין וכו'. אע"ג דיין שלפני המזון פוטר יין שלאחר המזון כ"ש זה שלפניו הוא שאני הכא כיון שעלו להסב הוי שנוי מקום וצריך לברך: **הואיל** ואין בית הבליעה פנוי. וי"מ כשאומר סברי מורי והם מניחין לאכול כדי לשמוע הברכה ולענות אמן שיהיו פטורים וכן משמע בירושלמי גבי הך ברייתא ה"מ באורחין אבל בבעל הבית פטור מפני שהכל פונים אצל בעל הבית תני רבי חייא אף בעל הבית בתוך ביתו ואין נראה לרבינו אלחנן דכיון שתקנו חכמים שיברך כל אחד לעצמו אינו יוצא כלל בברכת חבירו וגם שלא תחלוק בין פנוי לשאינו פנוי דאתי למטעי והטוב והמטיב יש מפרש שפוטר לאחרים לכולי עלמא דהכי משמע הטוב לעצמו והמטיב לאחריני שהם שותים ממנו ורבינו יחיאל היה אומר דלא היא דשייך נמי אין בית הבליעה פנוי ולא פליג בין הטוב ובין ברכת היין דמשום האי טעמא הטוב לדידיה ומטיב לאחריני אינו פוטר אחרים דהא המטיב שייך אפי' שלא בפני המטיבין לו כדאמרי' לקמן בפרק הרואה (דף נט:) אמרו לו ילדה אשתך זכר אומר ברוך הטוב והמטיב הטוב לדידיה והמטיב לאשתו אע"ג דאין אשתו אצלו אבל צריך עיון קצת מהבדלה שאנו מבדילין ועומדים היאך אנו פוטרין זה את זה מיין ומהבדלה אחרי שאין אנו לא יושבים ולא מסובין ושמא י"ל מתוך שקובעין עצמן כדי לצאת ידי הבדלה קבעי נמי אכולה מילתא ולכך נאה וטוב למבדיל וגם לשומעים שישבו בשעת הבדלה שאז יהיה נראה כקבע ופוטר אותם: **כל** המוגמרות מברכין עליהן בורא עצי בשמים. אע"פ שנשרפו ואין עצי בשמים בעין: **ועל** ההדס שבכל מקום. בעל הלכות גדולות לא גריס תיובתא ומשני תנא הדס וכל דדמי ליה כלומר שעיקרו לריח לאפוקי תפוחים וחבושים שאין עיקרן לריח אלא לאכול[ב] ומי שהולך בבית שיש שם בשמים ויש שם מיני בשמים שמריח בהן ומספקא ליה אי ממין עץ אי ממין אדמה הוא יש מפרשים שמברך שהכל נהיה בדברו דעל כולן אם ברך שהכל יצא והרב רבינו משה מקוצי היה אומר שיברך בורא מיני בשמים: **משחא** כבישא. פי' ר"ח שמענו מרבותינו שכובשין שומשמין וורד ועצי בשמים זמן מרובה וקולטין השומשמין ריח של בשמים וסוחטים וטוחנים אותם ויש בו ריח של בשמים ומשחא טחינא קרוב לטחינתו נותנים עליהם עצי בשמים ואינו קולט כל כך הריח:

שמן

עין משפט נר מצוה

קכג א מיי' פ"ו מהל' ברכות הל' יב סמג עשין כז טור או"ח סי' קעד טוש"ע או"ח סימן ריג סעיף א:
קכד ב מיי' פ"ד מהל' ברכות הלכה יב סמג שם טוש"ע או"ח סי' קעד סעיף ח:
קכה ג מיי' פ"ז מהל' ברכות הלכה יב סמג שם טוש"ע א"ח סי' קפא סעיף ו:
קכו ד מיי' פ"ט מהל' ברכות הל' ג סמג שם טוש"ע או"ח סימן רטז סעיף יג:
קכז ה מיי' שם טוש"ע שם סעיף יג:
קכח ו מיי' שם והל' א טוש"ע שם סעיף ב:
קכט ז מיי' שם הלכה ג טוש"ע שם סעיף ד:
קל ח מיי' שם טוש"ע שם סעיף ה:

◆

מוסף רש"י

הואיל ואין בית הבליעה פנוי. לענות אמן אחר ברכה ואינו מתכוין לה לפיכך אינו יוצא בברכת חבירו (סידור רש"י סי' קה. הפרדס עמ' קפה) ואם נתכוין יענה אמן ויצא (הפרדס שם). **בר פחתי.** בן גדולים (שבת ג: וכש.) או: בנו של תלמיד חכם (נזיר נט.). **משחא כבישא.** לא בא בתוך הסעודה קאמר אלא בא להריח (לקמן נג.).

◆

רבינו חננאל (המשך)

קום עיין בברכת המזון אמר לך, כלומר, רב נתן לך רשות לברך ברכת המזון, וכיון שתרחוץ ידך בתחילה אתה הוא המזומן לברך ברכת המזון. **וברכת המגמר משתעלה תמרתו,** שנתברך, כי הרוח עולה, ואין לאדם ליהנות בעולם הזה בלא ברכה להקב"ה, וכל המצות ברכתן עובר לעשייתן, וכן כל בשמים מברכין ואח"כ מריחין. **כל המגמרות ברכתן בורא עצי בשמים,** חוץ מן המושך שהוא מין חיה, לפיכך אין מברכין עליו אלא מיני בשמים. וכן אלעגבר שהוא מין הדגה כיוצא במושק בורא מיני בשמים. וכן כל היוצא בהן שאינו מן העץ. ומותבינן עלה אין מברכין בורא עצי בשמים אלא על אפרסמון וכול', ומשנינן הדס וכל דדמי לה. וכך הלכה. **מישחא דאפרסמון** כר' יוחנן דאמר שמן ערב. פירוש **כשרתא** עיקרו שמן ומפנימין אותו במיני בשמים. פירוש **שמן כבוש** שמענו מרבותינו שכובשים שומשומין וורד ועצי בושם זמן הרבה, וקולט השמשמין הריח שלבשמים וטוחנין אותו ויש בו ריח בשמים. פירוש **מישחא טחינה** קרוב לטחינתו נתן עליהם עצי בושם, מהו דתימא כיון דקרוב לטחינתו נתנן בהם לא קלטו, קמשמע לן דבין כשרתא בין מישחא כבישא בין מישחא טחינה, כולהו בורא עצי בשמים מברכינן עליהו.